

*Vissa avlidna erinrar man om därför att de spelat en roll i historien. Waldemar Svensson, som skulle ha fyllt hundra den 26 maj, har något verkligt viktigt att säga för framtiden, hävdar Hans Bergström.*

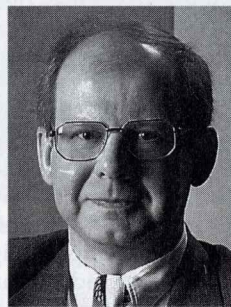
## En levande hundraåring

Ännu vid fjärde omläsningen av Waldemar Svenssons *Politiska tankelinjer* från 1954 upptäcker jag nya sidor i denna djupt tänkta och originellt skrivna bok.

Förhållandet människa/teknik är ett viktigt tema hos Waldemar. På sidan 302 sänder han med en kommentar till dagens IT-hysteri. Televerkets generaldirektör hade framfört en entusiastisk framtidsvision vid verkets hundraårsjubileum 1953:

”Genom automatisk koppling når vi förbindelse med hundratals miljoner människor i främmande världsdelar, i fartyg, flygplan, bilar. Elektriska fjärrskrivmaskiner är var mans egendom . . . Tredimensionell television i färg föränar raser och folk i en gemenskap, vars betydelse vi nu endast kan ana. Tidningar distribueras till hemmen på elektrisk väg, närhelst någon så önskar. Kanske blir det också möjligt att med elektricitet fjärröverföra känsel, lukt och smak!”

Framtidsbilden är inte otrolig, kommenterar Waldemar denna dröm om datorer, telefaxar, mobiltelefoner och satellitsänd färg-TV. Men hans eget omdöme förblir balanserat: ”Man behöver heller inte tvivla på att en på detta sätt ytterligare utvecklad teknik kommer att få stora indirekta verkningar. Vilka dessa blir beror emellertid mindre på förmedlingsinstrumenten än på det som skall förmedlas.” Jag ska använda Waldemars bedömning på nästa IT-konferens.



**Hans Bergström, Stockholm, är fil dr och chefredaktör på Dagens Nyheter.**

### I allstatlighetens samhälle

Självfallet finner man i *Politiska tankelinjer* en mer träffande beskrivning av mekanismerna bakom den uppreklamerade vårbudgeten 1997 än vad någon nutida opposition har orkat formulera. I allstatlighetens samhälle, med allt färre egenföretagare, tvingas människor alltmer rikta sina krav och förväntningar mot statsmakten.

”Efterhand som ett allt mindre antal människor bär sitt öde i egna händer, blir det ett i motsvarande grad större antal, vars trygghet förankras i statsmakternas löfte om full sysselsättning. Att den programpunkten hamnat i toppen på stormasten är i och för sig ett vittnesbörd om det politiska livets utarmning och det nuvarande samhällets problematik”

Den stora staten kommer inte att kunna leva upp till de anspråk den reser och de löften den ger. ”Demokratiska statsråd kan på grund av bristande kun-

skap eller handlingsvilja stundom vara på ett nästan rörande sätt hjälplösa i det system av allstatlighet, som de är med om att utveckla." Waldemar såg uppenbarligen Ulrika Messing, Thomas Östros och Margareta Winberg framför sig, när de försöker dölja sin villrådighet inför allt folket samtidigt de låtsas kunna leverera jobb.

Men, fortsätter Waldemar sin analys, "Det finns flera anledningar till att våra dagars politik saknar en målsättning på längre sikt. En av dem är att den hastiga utvecklingen hindrar uppkomsten av erfarenhetsmässigt grundade riktlinjer för samhällsarbetet. Vidare medför den demokratiska opinionsbildningen en benägenhet från de politiska partiernas sida att utlova och söka genomföra reformer i hastigt tempo." Regeringen är tidsstressad – känner sig tvingad att försöka visa upp hastiga resultat snarare än att göra sådant som är viktigt på lång sikt – noterar Waldemar. Och han har rätt.

### *Naturen och moralen*

Med sin genomreflekterade hållning ger Waldemar Svensson också svar till dem som numera allt envetnare hävdar att det inte är någon skillnad mellan djur och människa och att naturen i sig tillhandahåller en moral som vi alla ska böja oss för (ekologismen). "Vår egen tid har visat, hur riskabelt det är för kultur och samhällsliv att endast knyta an till naturgrunden i och utanför människan. I den lägre naturen regleras kampen för tillvaron genom att djuren i sitt upp-trädande rör sig inom fasta gränser. De

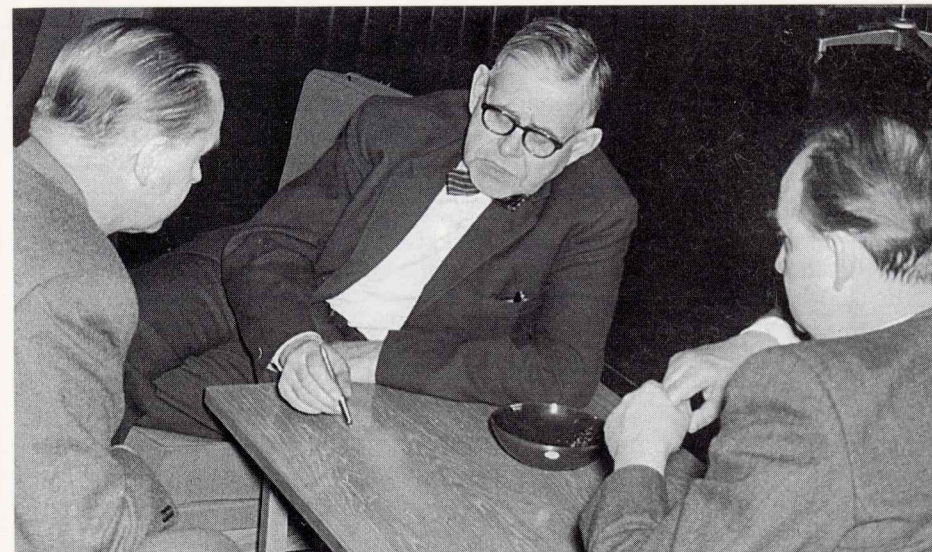
är instinktbandna och hormonstyrda. Därför duger de inte som föredöme för varelser med fri vilja. Mänskligt samhällsliv måste ha en rättsgrund och den kan vi inte hämta från den lägre naturen." Här står det avgörande ordet, och idag finns större behov än på mycket, mycket länge att framföra det.

### *Modern hundraåring*

I rader av andra centrala nutidsdebatter gör Waldemar vägande inlägg, så om "ekonomismen" (vars begränsning är ett av hans favorittema) och om vattenbristen/övergödningen av hav och sjöar/markförsurningen. I nya Nationalencyklopedin kan man läsa att "det var i Sverige som nederbördsförsurningen först uppmärksammades (1967 av Uppsalakemisten Svante Odén)". Men 1954 (!) skriver agronom Waldemar Svensson i *Politiska tankelinjer* om effekterna av förbränningsgaserna, främst svavel-dimman i luften. "Den starka ökningen av kalkbristen i Englands jord beror bl a på denna produktion av svavelsyra."

Det finns jubilarer och jubilarer. Vissa avlidna erinrar man om på en 100-årsdag därför att de har spelat en viktig roll i *historien*. Med Waldemar Svensson är det för många av oss mera det att vi tycker han har något verkligt viktigt att säga för *framtiden*. "Antimodernisten har blivit modern", som Anders Johnson formulerar det i boken *Värde och värdighet – Waldemar Svensson, frisinnat och framtiden*.

Det är ingen slump att vi som under 1990-talet har gått i spetsen för att påminna om Waldemar Svenssons texter



Waldemar Svensson i intensivt samråd om politiken med bl a Sven Wedén. (Bild: Folkpartiets bildarkiv.)

och tankar tillhör snarare en yngre än en äldre liberal generation. Därtill kvalificerar vi inte (Anders Johnson, Olle Wästberg och jag själv) för medlemskap i nätverket "Kristna liberaler". Vi har funnit att Waldemar Svensson påtagligt intressant har bearbetat civilisatoriska frågeställningar som länge varit bortglömda men som nu väller fram med oerhörd kraft. Vi anser att hans sätt att tänka och analysera, och hans hållning i samhällsfrågor, kan ge livsavgörande blodflöden till särskilt ett liberalt parti inför 2000-talet.

### *De känsligaste åsikter*

Själv har jag träffat Waldemar Svensson en enda gång. Det var på en vinterkonferens som folkpartiet i Bohuslän traditionsenligt ordnade i norska fjällen. Min almanacka säger att det bör ha varit 1977, då Waldemar fyllde 80 år. Ett pass var vikt för honom under kursveckan. Jag minns två saker som förundrade mig, som då arbetade som talskrivare m m åt folkpartiledaren Per Ahlmark.

Det ena var att en person som hade

varit vice partiordförande under Bertil Ohlin vågade kärnfullt och korthugget framföra de känsligaste åsikter, som att kyrkan borde skiljas från staten och monarki ersättas av republik. Jag trodde jag tillhörde en radikal generation av "unga liberaler" som hade gjort uppror mot de konservativa och försiktiga i den äldre generationen, men här stod en äldre farbror av dignitet och var inte ett dugg rädd för att säga sådant som vi numera hummade om, av rädsla för reaktioner från medlemmarna och straff från väljarna.

Det andra förunderliga var innehållet i Waldemar Svenssons föreläsning. Han talade länge och utförligt om antalet kor på svenska småbruk, hur lätt det var att ställa in ytterligare en ko om man redan hade två eller tre, hur folk på landsbygden hade skäl att resonera på 50-talet och hur myndigheternas reglerings- och stödssystem hade lett till skadlig koncentration. Han talade om bebyggelsestrukturer och ungdomars liv. Och så vidare. Var detta alltså frisinnets nestor, har jag för mig att jag tänkte, borde inte han ha utvecklat ett mer högtflygande

TIDNINGEN FÖR HÄLSINGLAND

**LJUSNAN**

Läses i drygt 4 hushåll av 5 inom området

Tel. 0278/130 00

ideellt eller moraliskt budskap, rentav lite predikande?

Det anspråkslösa framträdandet i ett anspråkslöst sammanhang tycks ändå ha gjort intryck, eftersom jag minns det så väl. Och 20 år senare är det tydligare hur min egen reaktion uttryckte tids-typiska föreställningar, vanliga ända in i denna dag. De gäller rentav så grundläggande begrepp som "vänster", "radikal" och "liberal".

### *Solidarisk – med vem?*

Waldemar Svensson påminner om att man kan vara "vänster" och samtidigt djupt misstro staten, "social" utan att falla för allt som kallas "solidariskt". "Vidskepelsen omkring solidaritetsbegreppet har spritt sig ut över samhällslivets alla områden", skriver han. "Ändå borde ju den allra minsta eftertanke kunna säga vem som helst att solidariteten saknar varje spår av moraliskt egenvärde. Allt beror på vilket syfte man vill främja med sin sammanhållning. Tjuvar och rövare kan ha en högt utvecklad solidaritet inom gruppen men därmed skapas ingen moralisk grundval för kassaskåpsprängning." – "Ett kollektiv har inget samvete", fastslår Waldemar. Det kan bara individer ha. Därför kan inte personligheten gömma sig bakom kollektivet.

Waldemar Svensson ägnar ett helt kapitel åt att med skärpa varna för "allstatligheten". Han ser stora risker på lång sikt av det slags tänkande som utvecklas när statens område växer. Ganska exakt beskriver Waldemar den process som vi nu sett konkret förevisad i de gamla öststaterna. "En hård maktutövning, som i många fall griper in på individernas arbetsfält, ödelägger den ekonomiska, sociala och kulturella strukturen i samhällets inre cirklar. När sedan maktens band brister har anarkien fältet fritt."

Vår stat är fridsammare, men vi får aldrig glömma att staten bygger på monopol att bruka våld och att varje stat

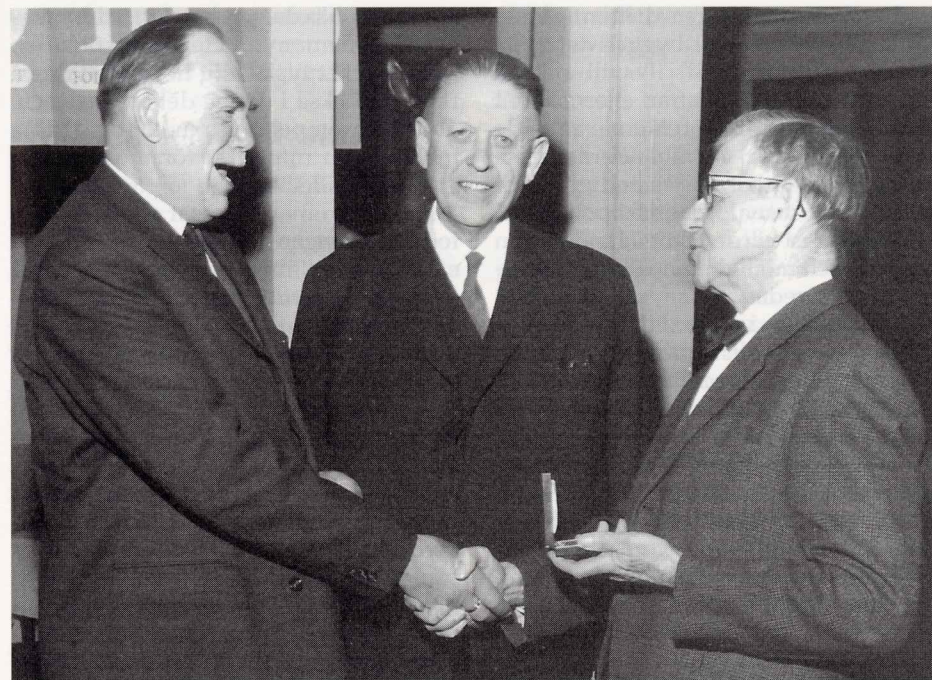
som ägnar sig åt makthamstring "ofelbart angriper den ömtåliga strukturen, som en samverkan i frihet både förutsätter och åstadkommer. "Till en början händer inte mycket negativt. Men det beror på att man "lägger samman verkan av det nya statliga makttillskottet med verkan av den äldre ordningsskapande myndigheten. På längre sikt kommer emellertid den centrala makten genom sina ingrepp att förbruka de moraliska tillgångar, som på frivillig väg skapats. Resultatet blir, att det efterhand behövs alltmera av kontroll, inspektion och detaljföreskrifter."

### *Anpassning*

Är det inte just denna process vi sedan har bevittnat i Sverige? Till en början, på 60-talet, såg det ut att gå så bra med statens enorma expansion. Men vi levde då ännu på det gamla arvet av sparsyn, arbetsmoral, hederlighet. Så småningom tunnas arvet ut och mentaliteten anpassas till de nya systemen. "Nya människor och en ny anda tar de redan bestående formerna i sin tjänst." Man måste vara medveten om dessa djupgående processer på mycket lång sikt, hävdar Waldemar Svensson. "Vad man genom statsingreppen kan vinna i detalj och på kort sikt, förlorar man mångdubbelt på längre sikt genom att samhällets naturliga ordning fördärvas."

Egen reflexion i det lilla: När Sverige var långt fattigare än idag såg även människor med låga inkomster till att ha någon liten sparad slant eller stöd i något personligt nätverk inför risken att det oväntade hände. Nu, sedan en socialistisk politik under många år hävdats av staten och AP-fonderna kunde stå för sparandet, tycks det bli katastrof i många familjer där båda arbetar bara för att staten ändrar utbetalningen av barnbidraget från den 20:e till den 27:e varje månad. Så långt har människor nu gjort sig beroende av staten.

Med ett modernt ord står Waldemar Svensson för vad man i amerikansk de-



Vännen och västsvenska riksdagskollegan Gunnar Spetz överlämnar Karl Staaff-plaketten till Waldemar Svensson. I mitten Bertil von Friesen, också han riksdagsman från Väst-sverige. (Bilderna utlånade av Kerstin Sandborg.)

batt kallar "empowerment" och i svensk "egenmakt" (åter denne antimodernist som har blivit modern). Samhällsstrukturen bör så långt möjligt ordnas så att människor har makten över sina liv, och livet i sin lokala miljö, i egna händer. I synnerhet de som inte fötts med silver-sked har skäl att misstro en välvillig överhet.

Observera att detta inte är en konservativ position hos Waldemar Svensson, utan ett radikalt folkligt underifrån-perspektiv på hur medborgarsamhället byggs hållbart på lång sikt. Och samhället blir i längden inte starkare än självkraften, personligheten, ansvarsförmågan hos sina medborgare. Bryts de sammanhang ner där de verkar och utvecklas, då tar vi oerhörda risker för framtiden eftersom de är mycket svåra att återuppsygga.

### *Äganderätt och radikalism*

Äganderätten – för många, inte bara några få – är för Waldemar Svensson just därför också en central del av en radikal samhällshållning. I *Socialliberal samhällssyn* (1948) skriver Waldemar tillsammans med Yngve Larsson om detta: "Om flertalet människor komme att äga förmögenhet i egna sakvärden, kommer detta inte bara att öka det personliga oberoendet – det skulle även verka uppfostrande i ekonomiskt avseende, skyddande vid penningvärdets förändringar samt mildrande vid ekonomiska kriser."

I *Politiska tankelinjer* utvecklas temat mer personligt: "Äganderätten har ett ideellt värde, och ägandets lycka är en realitet. Det berikar livet när unga människor strävar för en bosättning, när en

lantbrukare planlägger driften på sin gård, när en arbetare bygger det egna hemmet så, som han själv vill, när en handlare sköter sin affär eller när en hantverkare ser sitt företag växa. Åt de flesta människor ger äganderätten en känsla av trygghet, självständighet och trivsel. Vill man i praktisk politik slå vakt om dessa värden, bör äganderätten skyddas och möjligheten att äga väsentliga ting utbredas."

"Istället för en av marxismen influerad politik, som gör allt flera egendomslösa, bör en sådan utveckling främjas, att ständigt större medborgarskikt kan bli ägare av sparkapital, av andelar i större företag, av egna hem, av jordbruk och andra småföretag. Det ger trygghet och trivsel, rakare ryggar och fullvärdigare medborgarskap."

När hördes senast en folktopledning tala med denna radikala folkliga kraft om personligt ägande och sparande?

### Förankring i vardagen

Hos Waldemar Svensson fylls ett stort tomrum i senare tiders liberalism: det socialpsykologiska. Även om Waldemar var synnerligen beläst – och *Politiska tankelinjer* är fylld av internationella och historiska utblickar – så var hans tänkande fast förankrat i människors vardag. Det är på längre sikt väsentligt, skriver han på ett ställe, "att värderingarna ansluter till livets realiteter". Att diskutera den femte och sjätte kon i småbrukarparets lagård föll sig fullständigt naturligt i ett politiskt tal; det handlade ju om villkoren för den lilla gemenskapen och för det egenföretagande som samtidigt byggde en decentraliseringens och självansvarets samhällsstruktur. Sedan dess har andelen egenföretagare av "arbetskraften" i Sverige fallit från 20 till 7 procent och Waldemar har fått rätt i att en sådan utveckling negativt påverkar mentaliteten i landet.

Allstatligheten, ekonomismen och urbanismen är tre samhällsfrågor som Waldemar Svensson analyserar. Visst

kan man hävda att han överdrev riskerna med anonymiteten i storstäderna. Men mycket tycks mig högeligen dagsrelevant också i denna del av analysen. Ta till exempel avsaknaden av äkta mening och uppgifter för ungdomen i stadssamhället:

"Eftersom man inte har några kor att fodra och ingen trädgård att sköta och eftersom man inte heller kan sätta sig på grannens farstubro och prata om årsväxten, skulle staden bli olidlig, om där inte fanns omfattande anordningar för att tillgodose nöjeslivet. Behovet av statliga anordningar för fritidssysselsättning på den statligt garanterade fritiden visar, hur nya behov och problem skapas i det komplicerade tätortssamhället. Betydande investeringar kräves och mycket personal måste engageras för att övervinna tråkigheten i staden. Ändå händer det i växande utsträckning, att ungdomen gör revolt emot storstadens alltför fattiga och alltför hårt reglerade livsföring. Så blir ungdomsvården dag för dag ett allt större problem."

### Hur lever människorna?

Poängen är att Waldemar Svensson hela tiden tänkte i dynamiska socialpsykologiska termer, inte i mekaniska socialstatsteknologiska begrepp som särskilt senare tiders folkparti tenderat göra. Hur lever människorna? I vilka naturliga sammanhang är de inordnade? Vilka värden och lärdomar bär dessa sammanhang? Vad föder de för utsikter och tankemönster? Vad ska vi tänka på när vi som politiker påverkar samhällsstrukturen, om vi vill främja vanor av medborgerligt självansvar? Frågor som dessa diskuteras, ständigt och konkret. Det borde man göra också i nutida liberal programutveckling.

Jag vill varmt rekommendera Anders Johnsons uppsats, "Den moderne anti-modernisten" i den nyutkomna antologin om Waldemar Svensson. Den diskuterar fler aspekter av hans person och tänkande, och gör det på ett ytterst liv-

givande sätt. Jag hoppas också att ännu många fler vill gå till grundskrifterna (och att de finns tillgängliga).

### Ställer de svåra frågorna

Till det som gör att Waldemar Svensson åter inspirerar hör att hans tänkande rymmer så många djupdimensioner. Vi har gått från en tidsfas då allt var ganska enkelspårigt – ungefär tillväxt plus välfärdsstat – till en situation då de svåra civilisatoriska grundfrågorna åter ställs.

Hur ska vi se på nationalismen som motström till den globala ekonomismen? (Waldemar skriver om frågan på sidan 180).

Hur säkrar vi moget medborgarskap och demokrati i ett alltmer splittrat samhälle med högt medietempo? Waldemar (sidan 88): "De snabba, rent materiella och geografiska omskiftningarna tillsammans med idésplittring och bristen på andligt djup medför utan tvivel också en fara för personlighetsutvecklingen och därmed på längre sikt även för det fria samhället."

Hur förhåller vi oss till naturen, till miljön och till ny teknik om vi vill hävda både utvecklingstro och medveten humanism

(ett centralt tema genom hela boken)?

Hur nyskarpar vi ett "socialt och moraliskt kapital" (för att tala modern Putnamska) när de gamla kultur- och normbyggande institutionerna fallit samman? Waldemar (sidan 308): "Man lever på andligt arvegods och det kristna budskapets efterklang."

Läsaren kan självfallet orimligen begära eller förvänta sig att Waldemar Svensson ska ha svaren på alla dessa svåra frågor. Han var ingen profet som visste framtiden, utan en ovanlig demokrat som trodde på den fria, självansvariga människans förmåga att bygga sin framtid. Men Waldemar har en enorm rikedom av perspektiv, och ett erfarenhetsförankrat djup i sin filosofi, som gör att man som nutida läsare garanterat finner aspekter man inte tidigare tänkt på inför typer av problem som åter blivit betydelsefulla. Man påminns om att liberalt tänkande kan ha också sådan livs- och verklighetsförankring. Och man förundras över att en ledande dagspolitiker (vice partiledare!) kan skriva så djupt, så självständigt, så intressant, så beläst, så relevant. Må även detta sista inspirera, i en nutid dominerad av ytlighet och sken.

## JAG LÄSER FRISINNAD TIDSKRIFT



därför att jag tror på frisinet som en levande kraft i svensk politik. Varje nummer innehåller artiklar som får mig att reflektera. Det gäller sannerligen inte alla tidskrifter jag läser.

Waldemar Svensson, som i år skulle ha fyllt hundra, ler säkert nöjd i sin himmel när han konstaterar att hans tidskrift är spänstigare än någonsin.

Lars Leijonborg,  
partiledare för folkpartiet liberalerna.

PRENUMERERA DU OCKSÅ! Du får den i 12 månader för bara 125 kr